

MAGYAR HIVATALVISELŐK MÁRIA TERÉZIA SZOLGÁLATÁBAN

BEVEZETŐ

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, a Pécsi Tudományegyetem Történettudományi Intézetének Újkortörténeti Tanszéke, a Magyar 18. századkutató Társaság, valamint a „Magyar rendiség politikai kultúrája” kutatócsoport (NKFI K 116166) 2017. november 22-én műhelykonferenciát rendezett a királynő születésének 300. évfordulója alkalmából. A rendezvény egyike volt annak a számos tudományos tanácskozásnak és emlékülésnek, amelyet a kerek évforduló apropóján szerveztek a Habsburg Monarchia utódállamaiban, így Magyarországon is. A műhelykonferencia ugyan Mária Terézia emléke előtt tisztelgett, mégsem őt, hanem „a királynő embereit” állította középpontba. Ezzel lehetőséget kívánt biztosítani arra, hogy a nagy uralkodónő mellett tevékenykedő, de nála jóval kevésbé vizsgált, sőt nem egyszer méltatlanul feledésbe merült történelmi személyiségek kerüljenek reflektorfénybe, akik nemcsak végrehajtották, de alakították is azt a politikát, amely Mária Terézia történelmi léptékkal mérve is hosszú, kerek negyvenéves uralkodását jellemezte Magyarországon. Az egynapos rendezvény előadásából készült válogatást tartja kezében az Olvasó.

Az első tanulmány Kulcsár Krisztina tollából Albert szász-tescheni herceg magyarországi helytartói tevékenységével foglalkozik. Bemutatja egyrészt azt a bizalmas viszonyt, amellyel Mária Terézia a veje karrierjét egyengette, ezzel is méltóvá téve őt szeretett lánya kezére, másrészt megismerteti az olvasókkal azokat a nehézségeket, amelyekkel a magyar rendi politikában járatlan és a hivatali ügyintézésben is tapasztalatlan hercegnek meg kellett küzdenie ideiglenesnek szánt, mégis másfél évtizedre nyúló helytartói tevékenysége során.

A következő három tanulmány egy-egy korabeli hivatalnoki karrier bemutatására vállalkozik. Nagy János Brunszvik Antal pályáját kíséri végig gazdag forrásanyag felhasználásával, érzékletesen szemléltetve, milyen szerepet játszott felemelkedésében a Mária Terézia által szorgalmazott meritokratikus szemlélet és a kiváló személyes, valamint családi kapcsolatrendszer. Olga Khavanova és Kalmár János két diplomatakarriert mutat be egy-egy Esterházy példáján. Előbbi gróf Esterházy Miklósnak, Esterházy Ferenc magyar udvari kancellár bátyjának szentpétervári tevékenységét állítja vizsgálata középpontjába, utóbbi herceg Esterházy Pál Antal nápolyi követségét dolgozza fel. Bár szolgálati idejük hossza jelentősen eltért, ami tevékenységük megítélését befolyásolja, összességében elmondhatjuk, hogy egyik diplomata tevékenysége sem tekinthető sikeresnek. Miklós gróf szentpétervári missziója mégis az uralkodónő meglegedésére szolgált, míg Pál Antal herceg maga is kudarcként tekintett itáliai szereplésére. A tanulmányokat olvasva az eddig kevésbé vagy egyáltalán nem vizsgált források

bevonásának köszönhetően megelevenedik a szentpétervári és a nápolyi udvar belső világa, és betekintést nyerünk a 18. századi diplomataélet mindennapjaiba is, megismerve a karrierutak előmozdítóit és buktatóit.

A hivatali és diplomáciai karriereket követően Gözsy Zoltán tanulmánya egy egyházi életutat hoz közel az olvasóhoz a kor egyik emblematikus püspöke, Klimó György példáján. A dolgozat filológiai módszereket is hasznosítva meggyőzően bizonyítja, miként estek egybe az uralkodónőnek a püspök-főispánokkal szembeni elvárásai a kor tudós egyházfőjének, XIV. Benedek pápának a főpásztorok számára megfogalmazott követelményeivel, és miként próbált az alacsony származású Klimó e magas mércének megfelelni.

Összeállításunk utolsó darabja Szijártó István kvantitatív vizsgálata a 18. század vezető hivatalnokainak csoportjáról, négy nemzedéket elkülönítve egymástól. A vizsgálat egyik fontos eredménye annak kimutatása, hogy Mária Terézia uralkodásának második felében, az 1770-es évek elején őrsgérváltás zajlott a vezető hivatalnokok körében, amely II. József uralkodása alatt fejeződött be. A szerző ehhez kapcsolódó másik, a tanulmány címében is megfogalmazott következtetése a „bürokraták hatalomátvétele”, vagyis hogy Mária Terézia uralkodásának végére az országos dikasztériumok vezető pozícióiban nagy többséggel olyan hivatalnokok ültek, akik a bürokrácia alsóbb szintjeiről emelkedtek hivatalukba. Az uralkodónő mélyreható reformjainak hatása tehát a hivatalnoki kar összetételében is érzékelhető volt.

Mint minden hasonló vállalkozásról, így összeállításunkról is elmondható, hogy nem ad átfogó képet választott témájáról, az itt közölt tanulmányok csak mozaikszerűen egészítik ki a kutatás eddigi eredményeit. Másrésről azonban színes képet festenek Mária Terézia magyar államférfiáról, közelebb hozva évszázadok távolából a tereziánus kor udvari és egyházi elitjének világát, megismertetve az olvasóval az uralkodónő személyi politikájának főbb vonásait és gyakorlati megvalósulását.

Forgó András